

Δέσποινα Π. Παπαδοπούλου
«Προς ένα μοντέλο για την πολιτική ενσωμάτωση των μεταναστών»*

Το κείμενο αυτό εστιάζει το ενδιαφέρον του στο ζήτημα της πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Η πολιτική διάσταση της ενσωμάτωσης αποτελεί προτεραιότητα στη συζήτηση για τη μετανάστευση, καθώς η παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων αλλά και η νομιμοποίηση των μεταναστών μπορούν να τους ενεργοποιήσουν θετικά ως προς τη γενικότερη διαδικασία ενσωμάτωσής τους. Οι πολιτικές αποκλεισμού τους, στην αντίθετη περίπτωση, επηρεάζουν τα όποια μέτρα λαμβάνονται στον οικονομικό, στον κοινωνικό και στον πολιτισμικό/θρησκευτικό τομέα.

Σε μια γενικότερη θεώρηση, ο προβληματισμός για την πολιτική ενσωμάτωση αφορά στην πρόσβαση των μεταναστών στην ιδιότητα του πολίτη και κατ'επέκταση στην ιδιότητα του μέλους μιας πολιτείας. Είναι σαφές, πάντως, ότι οποιαδήποτε αναφορά στην ιδιότητα του μέλους σχετίζεται με την έννοια της ιθαγένειας, είτε τη θεωρήσουμε ως βασικό «διαβατήριο» για την πλήρη ενσωμάτωση των μεταναστών, είτε ως μια παράμετρο φθίνουσας σημασίας για την απόκτηση δικαιωμάτων.

Στην πρώτη περίπτωση το κράτος μπορεί να αντιμετωπισθεί ως σταθερή παράμετρος ενώ στη δεύτερη ως μεταβλητή. Ως σταθερή παράμετρος το έθνος-κράτος παραμένει ισχυρό και επομένως η ενσωμάτωση σε αυτό συνδέεται με την απόκτηση της ιθαγένειας. Στη δεύτερη περίπτωση μπορεί να γίνει λόγος για αποδυνάμωση του παραδοσιακού έθνους-κράτους καθώς η πρόσβαση των μεταναστών σε δικαιώματα αντλεί τη νομιμότητά της από τα διεθνώς καθιερωμένα ανθρώπινα δικαιώματα, εξέλιξη που συνδέεται άμεσα με τη «μεταεθνική» ιδιότητα του μέλους.

Πιο αναλυτικά, η ιθαγένεια αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά του έθνους-κράτους τα οποία σχετίζονται με τον περί μετανάστευσης προβληματισμό. Για θεωρητικούς όπως ο Rogers Brubaker¹ η έννοια της ιθαγένειας, πέρα από την καθαρά νομική, έχει κοινωνική και πολιτισμική διάσταση. Αποτελεί κατά το συγγραφέα ένα πολύ ισχυρό μέσο κοινωνικού περιορισμού (closure) και για αυτό κατέχει κεντρική θέση στη διοικητική δομή και στην πολιτική κουλτούρα του έθνους-κράτους. Ο περιορισμός αυτός έγκειται, κατά τον Brubaker, στο ότι τα σύγχρονα έθνη-κράτη αυτοπροσδιορίζονται αλλά και εξαρτούν τη νομιμότητά τους από την εξυπηρέτηση των συμφερόντων συγκεκριμένων λαών.

Κατά συνέπεια η ρύθμιση του δικαίου ιθαγένειας αναφορικά με πιθανούς μετανάστες έχει ύψιστη σημασία για το κράτος. Το κράτος ενδιαφέρεται να ελέγξει την είσοδο των ατόμων εντός των συνόρων

* Δημοσιευμένο στο Ζώρας Κώστας, Μπαντιμαρούδης Φιλήμων (επιμ.) (2007), *Οι κοινωνικές επιστήμες σήμερα*. Πρακτικά συνεδρίου της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου (Μυτιλήνη 2006). Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σ. 159-168.

¹ Brubaker, Rogers (1992), *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.-London: Harvard University Press.

του και εξαντλεί το δικαίωμά του αυτό μόνο σε όσους δεν έχουν την ιδιότητα του πολίτη².

Στον αντίποδα της προσέγγισης του Brubaker, η Yasemin Nuhoğlu Soysal³ αμφισβητεί ως παρωχημένη τη σημασία που έχει η απόκτηση της ιθαγένειας για την ένταξη στην πολιτεία. Στο μεταίχμιο μεταξύ του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, η ιθαγένεια, στενά συνυφασμένη με την έννοια του έθνους-κράτους, κατείχε πρωτεύοντα ρόλο. Η πιο πρόσφατη μετανάστευση, και συγκεκριμένα η μεταπολεμική, αντανακλά, κατά τη συγγραφέα, τη φθίνουσα σημασία της ιθαγένειας η οποία αντικαθίσταται από μια υπερεθνική, μια παγκόσμια ιδιότητα του μέλους που σχετίζεται με την παροχή δικαιωμάτων.

Η Soysal αναφέρεται σε ένα νέο μοντέλο ιδιότητας του μέλους το οποίο ονομάζει μεταεθνικό (postnational) και το οποίο αντικατοπτρίζει, κατά τη γνώμη της, αυτήν ακριβώς την αλλαγή: τα δικαιώματα του υπηκόου μετατρέπονται σε δικαιώματα του ατόμου. Το μοντέλο αυτό στηρίζεται και αντλεί τη νομιμότητά του από τον διεθνικό λόγο και από τη διεθνή αρχή του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η μεταεθνική ιδιότητα του πολίτη προσδίδει στο κάθε άτομο το δικαίωμα αλλά και την υποχρέωση να συμμετέχει στον κρατικό μηχανισμό και στη δημόσια ζωή της πολιτείας ανεξάρτητα από τους ιστορικούς και πολιτισμικούς δεσμούς του με τη συγκεκριμένη κοινότητα⁴.

Είναι σαφές ότι η Soysal παραβλέπει την εθνο-πολιτισμική διάσταση του θεσμού της ιθαγένειας μέσα στον ιστορικό χρόνο την οποία, αντίθετα, τονίζει ο Brubaker. Κατ'αυτόν, καθώς η έννοια της ιθαγένειας είναι συνυφασμένη με το έθνος-κράτος, οι πολιτικές που την αφορούν σχετίζονται πρωτίστως με το ποιος ανήκει στο έθνος. Πρόκειται για πολιτικές ταυτότητας, κατά τον Brubaker, και όχι για πολιτικές συμφέροντος.

Στη συζήτηση αυτή περί επιμονής θεμελιωδών χαρακτηριστικών του έθνους-κράτους και πιο συγκεκριμένα στη Δυτική Ευρώπη που αποτελεί το πεδίο μελέτης μας, συντασσόμαστε με την άποψη του Brubaker που υποστηρίζει ότι το έθνος-κράτος εξακολουθεί να υφίσταται στη Δυτική Ευρώπη παρά τις αλλαγές που έχουν προκύψει από τη διεθνή μετανάστευση και τη συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το «Σχέδιο Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης» το οποίο επεξεργάστηκε πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Συνέλευση. Στο πρώτο μέρος και συγκεκριμένα στο σημείο όπου γίνεται λόγος για την ιθαγένεια της Ένωσης αναφέρεται ότι «η ιθαγένεια της Ένωσης προστίθεται στην εθνική ιθαγένεια και δεν την αντικαθιστά»⁵. Επομένως η ιθαγένεια εξακολουθεί να αποτελεί μια σταθερή παράμετρο αναφοράς ακόμη

² Πβ. *ό.π.*, σ. 21-29.

³ Soysal, Yasemin Nuhoğlu (1994), *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

⁴ Βλ. *ό.π.*, σ. 3.

⁵ Ιωακείμης Π. Κ., Κασμάτης Γιώργος (επιμ.) (2003), *Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, σ. 30.

και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης η οποία προσπαθεί να προωθήσει το μοντέλο της ένωσης των κρατών-μελών.

Η διάκριση μεταναστών και πολιτών στα πλαίσια του έθνους-κράτους έχει ως αποτέλεσμα τα σύγχρονα κράτη να είναι δημοκρατικά όσον αφορά τους πολίτες τους και αντιδημοκρατικά προς τους ξένους⁶. Για να γίνει εφικτή η υπέρβαση αυτής της αντίθεσης έχει προταθεί μια νέα σύλληψη του θεσμού της ιθαγένειας που θα στοχεύει στην αποσύνδεσή της από την εθνικότητα. Ο Stephen Castles⁷ κάνει λόγο για ένα μεταεθνικό «συνανήκειν» όπου βασική αρχή θα είναι η παραχώρηση της ιθαγένειας σε όλους τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας. Ο τόπος παραμονής, όπου ο μετανάστης αναπτύσσει δεσμούς, αναδεικνύεται ως μια διαφορετική κατεύθυνση προκειμένου για τη λήψη αποφάσεων. Στο πλαίσιο αυτό έχει αρχίσει να αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία σε παγκόσμια κλίμακα το *δίκαιο της παραμονής* (*ius domicili*) το οποίο θα μπορούσε να αντικαταστήσει τα παρωχημένα δίκαια του αίματος και του εδάφους.

Η Cathérine Wihtol de Wenden⁸ υποστηρίζει ότι η ιθαγένεια που συνδέεται με την κατοικία είναι πιο αποτελεσματική, συμμετοχική και συνδεδεμένη με την κοινωνικοποίηση μέσω των σχολείων και μέσω της καθημερινής ενσωμάτωσης. Αποσυνδέεται από την εθνικότητα και επικεντρώνεται στον τόπο κατοικίας και όχι στο έθνος-κράτος.

Μια άλλη εξίσου σημαντική διάσταση του ζητήματος της ιθαγένειας είναι η δυνατότητα παραχώρησης διπλής ιθαγένειας στους μετανάστες, καθώς μπορούν με αυτόν τον τρόπο να συνδυάζουν διαφορετικές ιδιότητες του μέλους. Κατά τον Tomas Hammar τα πλεονεκτήματα της διπλής ιθαγένειας είναι το δικαίωμα της δουλειάς και της κατοικίας σε δύο χώρες, καθώς και η πρόσβαση σε πλήρη κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα⁹.

Ο προβληματισμός περί της ένταξης του μετανάστη σε δύο διαφορετικές πολιτικές κοινότητες μπορεί να εγγραφεί σε μια ευρύτερη συζήτηση που αφορά στον πολιτικό δια-εθνισμό. Εστιάζοντας στη μετανάστευση ο Rainer Bauböck¹⁰ προτείνει στο φάσμα της έννοιας του πολιτικού δια-εθνισμού να συμπεριληφθούν τα ζητήματα κατά πόσο η μετανάστευση μεταβάλλει τους θεσμούς της πολιτείας και τη σύλληψή της περί ιδιότητας του μέλους, αλλά και κατά πόσο επηρεάζει τη χώρα προέλευσης και τη χώρα υποδοχής σε θεσμικό πλαίσιο.

Γενικότερα, ο πολιτικός δια-εθνισμός δεν αφορά μόνο, σύμφωνα με τον Bauböck, σε ζητήματα πολιτικής δράσης των μεταναστών που

⁶ Βλ. Joppke, Christian (1999), *The United States, Germany, and the Great Britain*. Oxford: Oxford University Press, σ. 2.

⁷ Castles, Stephen (2000), *Ethnicity and globalization, From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

⁸ Βλ. Wihtol de Wenden, Cathérine (1994), 'Citizenship and Nationality in France' στο Bauböck R. (ed.), *From Aliens to Citizens, Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot, U.K.: European Centre Vienna-Avebury. 85-93, σ. 89-90.

⁹ Βλ. Hammar, Tomas (1985), 'Dual Citizenship and Political Integration', *International Migration Review*, Vol. 19, No. 3, Special Issue: Civil Rights and the Sociopolitical Participation of Migrants: 438-450, σ. 446-447.

¹⁰ Βλ. Bauböck, Rainer (2003), 'Towards a Political theory of Migrant Transnationalism', *International Migration Review*, Vol. 37, No. 3: 700 - 723, σ. 701-703.

κινούνται ανάμεσα σε διαφορετικές χώρες αλλά και ζητήματα ιδιότητας του μέλους. Με άλλα λόγια οι μετανάστες έχουν όλο και περισσότερο τη δυνατότητα να συνδυάζουν διαφορετικές ιδιότητες του μέλους και να αναπτύσσουν διαφορετικούς πολιτικούς δεσμούς.

Σημαντική θα μπορούσε να θεωρηθεί για τους μετανάστες και η δυνατότητα επιλογής της πολιτισμικής τους ταυτότητας η οποία σχετίζεται με την πολιτισμική διάσταση του θεσμού της ιθαγένειας. Το ερώτημα όμως που τίθεται είναι μέχρι ποιου σημείου μπορούν να γίνονται αποδεκτές οι πολιτισμικές διαφορές στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες.

Οι κοινοτιστές υποστηρίζουν ότι πρέπει να γίνονται αποδεκτές οι πολιτισμικές διαφορές μέχρι του σημείου που δεν απειλούν την ενότητα της συγκεκριμένης κοινωνίας. Για θεωρητικούς όπως ο Etzioni¹¹, θα πρέπει οι διάφορες κοινότητες να έχουν επίγνωση της ύπαρξης μιας υπέρτατης κοινότητας (*supra community*) στο πλαίσιο της οποίας οι διάφορες άλλες κουλτούρες θα νομιμοποιηθούν. Στην αντίθετη περίπτωση, οι διάφορες κοινότητες θα στραφούν η μία εναντίον της άλλης.

Επιφυλάξεις για την παραχώρηση πολιτισμικών δικαιωμάτων στους μετανάστες εκφράζει και η Dominique Schnapper¹². Για τη συγγραφέα με τη διαδικασία αυτή τίθεται ζήτημα υποθήκευσης του δημοκρατικού χαρακτήρα του πολιτεύματος. Η Schnapper αναρωτιέται πώς θα μπορούσαν να συμβιβαστούν η ατομική ισότητα και η ατομική ελευθερία όλων των πολιτών με την αναγνώριση από την πλευρά του κράτους των ιδιαίτερων πολιτισμικών αξιών και παραδόσεων σε συλλογική βάση.

Σε μια προσπάθεια σύνθεσης των παραπάνω προβληματισμών που αφορούν τις διαστάσεις και τις μορφές της ιθαγένειας στα σύγχρονα έθνη-κράτη θα επισημαίναμε τα εξής. Ο θεσμός της ιθαγένειας εξακολουθεί να κατέχει κεντρική θέση στο έθνος-κράτος. Η ανθεκτικότητα του θεσμού στα ευρωπαϊκά κράτη δεν μπορεί παρά να εγείρει επιφυλάξεις σε σχέση με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αφορούν στη μεταεθνική ιδιότητα του μέλους. Ιδίως μάλιστα εφόσον η ιδιότητα αυτή δίνει τελικά πρόσβαση σε περιορισμένα δικαιώματα.

Καταλήγουμε στη διαπίστωση ότι μόνο η παραχώρηση της ιθαγένειας εξασφαλίζει την πρόσβαση σε πλήρη δικαιώματα και συνιστά βασική παράμετρο για να καταστούν τα άτομα ισότιμα μέλη της πολιτείας. Ποιες όμως θα μπορούσαν να είναι οι προϋποθέσεις για την παραχώρησή της; Η μόνιμη παραμονή καθώς και η βούληση του ίδιου του μετανάστη. Με δεδομένο ότι το ισχύον νομικό πλαίσιο ανταποκρίνεται σε παρωχημένες πλέον αρχές του έθνους-κράτους, είναι απαραίτητη μία θεσμική αλλαγή η οποία θα πρέπει να βασιστεί στο δίκαιο της παραμονής.

Επιπροσθέτως, η ιθαγένεια μπορεί να λειτουργήσει πιο αποτελεσματικά αναφορικά με την ενσωμάτωση στο πλαίσιο (όχι του

¹¹ Βλ. Etzioni, Amitai (1993), *The Spirit of Community, The Reinvention of American Society*. New York: Touchstone, σ. 155.

¹² Βλ. Schnapper, Dominique (2002), *La démocratie providentielle, Essai sur l'égalité contemporaine*. Paris: Gallimard, σ. 189-191.

κράτους, αλλά) της τοπικής περιοχής λόγω των κοινωνικών δικτύων που αναπτύσσονται σε τοπικό επίπεδο. Η πρόταση αυτή προϋποθέτει ριζική αναμόρφωση των θεσμών, ωστόσο η σημασία της έγκειται στο ότι αποσυνδέει την ιθαγένεια από την εθνικότητα και μεταθέτει το κέντρο βάρους στον τόπο παραμονής.

Μια τέτοια οπτική μπορεί να πραγματοποιηθεί στη βάση μιας αποκεντρωτικής πολιτικής, η οποία κρίνεται σε κάθε περίπτωση απαραίτητη προκειμένου να λαμβάνονται υπόψη σε μια διαλεκτική σχέση τόσο οι ιδιαίτερες ανάγκες του μετανάστη όσο και τα κοινωνικά δίκτυα και κατ'επέκταση το κοινωνικό κεφάλαιο που το άτομο αναπτύσσει σε τοπικό επίπεδο.

Παράλληλα, εφόσον είναι σαφές ότι όσο περισσότερο παραμένουν οι μετανάστες σε μια χώρα τόσο αναπτύσσουν δεσμούς, είναι αναγκαίος ο καθορισμός ενός εύλογου χρονικού πλαισίου εντός του οποίου το κράτος θα αποφασίσει για το νομικό καθεστώς του μετανάστη. Οποιαδήποτε καθυστέρηση από την πλευρά του κράτους θα πρέπει να εξασφαλίζει στο μετανάστη την αυτόματη μετάβασή του σε ευνοϊκότερο νομικό καθεστώς¹³.

Μία άλλη παράμετρος η οποία μπορεί να συμβάλει στην πολιτική αλλά και στην κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των μεταναστών, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη και τη δυνατότητα κινητικότητας των ατόμων ανάμεσα στη χώρα καταγωγής και παραμονής, είναι η παραχώρηση διπλής ιθαγένειας η οποία πέρα από την πρόσβαση σε πλήρη δικαιώματα εξασφαλίζει και την εξίσου σημαντική ελευθερία της οικογενειακής επανένωσης.

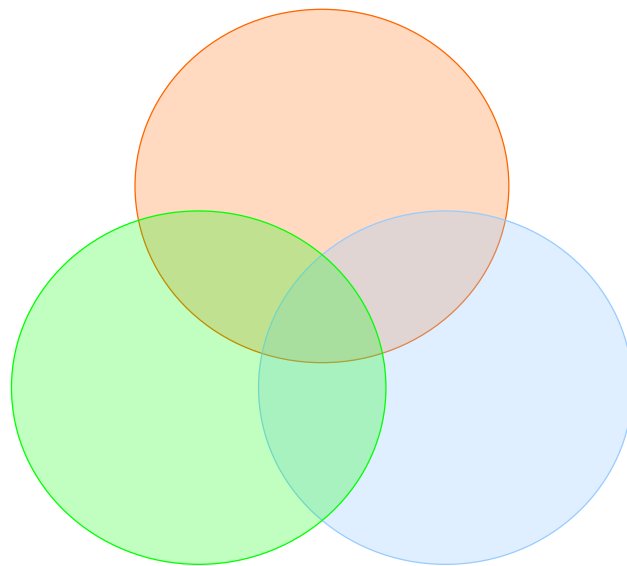
Αναφορικά με την πολιτισμική διάσταση της ιθαγένειας, το ζητούμενο δεν είναι σε καμία περίπτωση η σύμπτωση των πολιτικών και πολιτισμικών συνόρων. Δεν μπορεί να παραβλεφθεί όμως η σημασία της προσήλωσης στις αρχές της δημοκρατίας και του φιλελευθερισμού. Με άλλα λόγια είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός κοινού πλαισίου αναφοράς που να διασφαλίζει τις δημοκρατικές αρχές και τα ανθρώπινα δικαιώματα, στο βαθμό και στη μορφή που αυτά καθορίζονται μέσω διεθνών συμφώνων και συμβάσεων.

Στη συνέχεια και σε μια προσπάθεια κωδικοποίησης των βασικών κριτηρίων πολιτικής ενσωμάτωσης μεταναστών, η οποία αποτελεί προτεραιότητα προκειμένου για τη γενικότερη ενσωμάτωσή τους, προτείνουμε ένα σχηματικό μοντέλο πολιτικής ενσωμάτωσης μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, προτείνουμε το διάγραμμα της ακόλουθης σελίδας:

¹³ Για το ζήτημα αυτό βλ. Hammar, Tomas (1994), *Legal Time of Residence and the Status of Immigrants*, στο Bauböck, Rainer (ed.): 187-197.

Διάγραμμα

1

2

3

1. Διεθνής κοινότητα: δημοκρατικές αρχές, ανθρώπινα δικαιώματα.
2. Κράτος: παραχώρηση ιθαγένειας (καθορισμός χρονικού πλαισίου, διπλή ιθαγένεια).
3. Μετανάστης: διάρκεια παραμονής, βούληση.

Τομή των 1, 2, 3: ενσωμάτωση

Στο παραπάνω διάγραμμα του Venn οι τρεις τεμνόμενοι κύκλοι (και με αντίστοιχα αλληλεπικαλυπτόμενα σύνολα) αναπαριστούν τις προϋποθέσεις για την πολιτική ενσωμάτωση των μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, ο πρώτος κύκλος (*Διεθνής κοινότητα: δημοκρατικές αρχές, ανθρώπινα δικαιώματα*) αναφέρεται στην ανάγκη προσήλωσης στις δημοκρατικές αρχές και σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυτά νομιμοποιούνται μέσω διεθνών συμφώνων και συμβάσεων¹⁴. Οι δημοκρατικές αρχές αφορούν στο μετανάστη ως μέρος ενός συνόλου και διασφαλίζουν τη συμμετοχή του σε συλλογικότητες ενώ τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονται στο μετανάστη ως άτομο.

Από το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονται σε κάθε μορφής δικαιώματα του ατόμου, προσδιορίζονται σε παγκόσμια κλίμακα και η ευθύνη για τη διαφύλαξή τους ανάγεται στα κράτη. Ήδη από το 1948 με την ψήφιση της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα άνοιξε ο δρόμος για μια σειρά διεθνών συμφώνων, συμβάσεων και διακηρύξεων που αφορούν στην κατοχύρωση ατομικών, πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών δικαιωμάτων αλλά και την εξάλειψη όλων των μορφών φυλετικών διακρίσεων.

Επιπλέον, στα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης γίνεται συχνά αναφορά στην ανάγκη σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως στη συνθήκη του Μάαστριχτ για παράδειγμα. Εξάλλου, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει από το 1994 την Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία για τη Δημοκρατία και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Παράλληλα, οι δημοκρατικές αρχές αποτελούν μία κοινά αποδεκτή σταθερά στα Συντάγματα και στους νόμους των χωρών της Ευρώπης. Κατά συνέπεια, η ενσωμάτωση των μεταναστών μπορεί να πραγματοποιηθεί καταρχήν μόνο σε κράτη με δημοκρατικό και φιλελεύθερο χαρακτήρα.

Ο δεύτερος κύκλος (*Κράτος: παραχώρηση ιθαγένειας*) αναπαριστά τις υποχρεώσεις του κράτους (χώρα υποδοχής) απέναντι στο μετανάστη προκειμένου για την πολιτική του ενσωμάτωση: την παραχώρηση της δυνατότητας για διπλή ιθαγένεια και μάλιστα σε εύλογο χρονικό διάστημα. Η ιθαγένεια αποτελεί ένα θεσμό με νομική, κοινωνική και πολιτισμική διάσταση, όπως αναλύσαμε παραπάνω. Ακόμη σχετίζεται

¹⁴ Ως διεθνή όργανα που παρέχουν αρχές εφαρμόσιμες στους μετανάστες μπορούν να αναφερθούν ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη και η Ευρωπαϊκή Ένωση.

άμεσα με την ιδιότητα του μέλους της πολιτείας. Άρα ο αποκλεισμός των μεταναστών από την ιθαγένεια τους στερεί την ιδιότητα του μέλους, του «συνανήκειν» και κατ'επέκταση την πρόσβαση σε δικαιώματα.

Η παραχώρηση της ιθαγένειας σε σύντομο χρονικό διάστημα αλλά και η παραχώρηση της δυνατότητας για διπλή ιθαγένεια αποτελούν δύο παραμέτρους οι οποίες έχουν αναδειχθεί ως πρωταρχικής σημασίας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης με τη γενικότερη κινητικότητα που αυτή συνεπάγεται.

Ο τρίτος κύκλος (*Μετανάστης: διάρκεια παραμονής, βούληση*) αναφέρεται στον ίδιο το μετανάστη. Η διάρκεια παραμονής και η βούλησή του να ενσωματωθεί αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις προκειμένου για την πολιτική ενσωμάτωσή του. Η διάρκεια παραμονής συνδέεται με την ανάπτυξη ποικίλων δεσμών του μετανάστη με τη χώρα υποδοχής ή την περιοχή στην οποία διαμένει ώστε να επιδιώξει συνειδητά την ενσωμάτωσή του. Η επιθυμία του αυτή δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να επιλέξει μία νέα ταυτότητα. Η παραχώρηση της διπλής ιθαγένειας θα του εξασφαλίσει τη δυνατότητα να κινείται ελεύθερα μεταξύ διαφορετικών πολιτικών κοινοτήτων.

Η τομή των τριών συνόλων αντιστοιχεί στην αποτελεσματική πολιτική ενσωμάτωση των μεταναστών στη χώρα υποδοχής, ενσωμάτωση που είναι εφικτή μόνο στην περίπτωση που συντρέχουν όλοι οι παράγοντες που αναπτύχθηκαν παραπάνω. Δεν μπορεί δηλαδή να δρομολογηθεί καμία διαδικασία ενσωμάτωσης μεταναστών σε χώρες με καθεστώτα αυταρχικά και ανελεύθερα, όπως δεν μπορεί να επιτευχθεί πολιτική ενσωμάτωση χωρίς την παραχώρηση της ιθαγένειας και μάλιστα διπλής από το κράτος στους μετανάστες, ενώ όλα εξαρτώνται τέλος και από τη βούληση του ίδιου του μετανάστη να ενταχθεί ως ενεργό μέλος στην κοινωνία της χώρας υποδοχής.

Βιβλιογραφία

Bauböck, Rainer (1994), 'Changing the Boundaries of Citizenship. The Inclusion of Immigrants in Democratic Polities', στο Bauböck R. (ed.), *From Aliens to Citizens, Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot, U.K.: European Centre Vienna-Avebury. 199-232.

--- (2003), 'Towards a Political theory of Migrant Transnationalism', *International Migration Review*, Vol. 37, No. 3: 700 - 723.

Brubaker, Rogers (1992), *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.-London: Harvard University Press.

Castles, Stephen (2000), *Ethnicity and globalization, From Migrant Worker to Transnational Citizen*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Etzioni, Amitai (1993), *The Spirit of Community, The Reinvention of American Society*. New York: Touchstone.

Hammar, Tomas (1985), 'Dual Citizenship and Political Integration', *International Migration Review*, Vol. 19, No. 3, Special Issue: Civil Rights and the Sociopolitical Participation of Migrants: 438-450.

--- (1994), *Legal Time of Residence and the Status of Immigrants*, στο Bauböck, Rainer (ed.): *From Aliens to Citizens, Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot, U.K.: European Centre Vienna-Avebury. 187-197.

Ιωακειμίδης Π. Κ., Κασμάτης Γιώργος (επιμ.) (2003), *Το Ευρωπαϊκό Σύνταγμα*. Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Joppke, Christian (1999), *The United States, Germany, and the Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Marshall, T.H. και T. Bottomore (1995), *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*. Αθήνα: Gutenberg.

Παπαδοπούλου, Δέσποινα Π. (2006), «Μετανάστευση, ενσωμάτωση και ιδιότητα του πολίτη: κριτική θεώρηση», *Τετράδια εργασίας, 1*, Εργαστήριο Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα: Παπαζήσης.

Schnapper, Dominique (2002), *La démocratie providentielle, Essai sur l'égalité contemporaine*. Paris: Gallimard.

Soysal, Yasemin Nuhoğlu (1994), *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wihtol de Wenden, Cathérine (1994), 'Citizenship and Nationality in France' στο Bauböck R. (ed.), *From Aliens to Citizens, Redefining the Status of Immigrants in Europe*. Aldershot, U.K.: European Centre Vienna-Avebury. 85-93.